

دانشکده : علوم انسانی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته زبانشناسی همگانی

عنوان پایان نامه:

توصیف پیامدهای نقض اصول همکاری گرایس در گفتار روزانه فارسی زبانان از دیدگاه کاربردشناسی زبان

نام دانشجو:

روزبه هرمزی

استاد راهنما:

دکتر فردوس آقاگل زاده

استاد مشاور:

دکتر عالیه کرد زعفرانلو کامبوزیا

پاییز ۱۳۹۲

تشکر و قدردانی

پس از حمد و ستایش خدای متعال بر خود لازم می‌دانم که از استاد راهنمای بزرگووارم جناب آقای دکتر فردوس آقاگل‌زاده که در تمامی مراحل این تحقیق نگارنده را مرهون راهنمایی‌های عالمانه خود قرار دادند صمیمانه تشکر و قدردانی نمایم. همچنین از استاد مشاور بزرگووارم سرکار خانم دکتر عالیه کرد زعفرانلو کامبوزیا که در طول زمان نگارش این تحقیق، نگارنده را با نهایت شفقت و بزرگواری یاری نموده‌اند سپاسگزارم.

در ادامه از کلیه اساتید محترم گروه زبان‌شناسی همگانی که در طول تحصیل از محضر ایشان کسب فیض نموده‌ام تشکر و قدردانی می‌نمایم.

چکیده

یکی از جنبه‌های بررسی کاربردشناختی زبان، بررسی معانی ضمنی پاره‌گفتارها و معانی بافتی است. در واقع افراد همیشه منظور خود را واضح و صریح مطرح نمی‌کنند و این مسئله می‌تواند موفقیت در امر ارتباط متقابل را با مشکلاتی مواجه کند و پیامدهایی برای سخنگویان داشته باشد. این پژوهش از نوع توصیفی-تحلیلی است و روش انجام آن میدانی است. داده‌های این پژوهش عبارتند از: ۶۰ مکالمه ۵ الی ۱۰ دقیقه‌ای ضبط و پیاده شده از گروه‌های مختلط، ۳۰ پیامک و گفتگوی اینترنتی افراد و مکالمات ۳۰ فیلم که به طور تصادفی انتخاب شده است و طنزها و لطیفه‌هایی که از مجلات مختلف طنز گردآوری شده است. این داده‌ها بر اساس چارچوب نظری تحقیق که شامل اصل همکاری گرایس و راهکارهای آن، نقض و تخطی از آن راهکارها می‌باشد مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند. علاوه بر این ویژگی‌های برخی از پاره‌گفتارها از نظر صرفی، نحوی و نقش-های زبانی توصیف شدند. نتایج این پژوهش حاکی از آن است که پیامدهای نقض اصول گرایس سبب دروغ گفتن، کنایه زدن، تمسخر، استعاره، اغراق، پنهان کاری، تأکید بر موضوع بحث، توهین، عدم تمایل به ادامه بحث، ابهام، تناقض، غافلگیر کردن مخاطب، تغییر موضوع بحث و شوخی در ارتباط فارسی زبانان می‌شود. همچنین مشخص شد که پاره‌گفتارهای شوخی، اغراق و کنایه عموماً بیانگر نقش تعاملی هستند و پاره‌گفتارهای دروغ عموماً بیانگر نقش انتقالی هستند. از لحاظ نحوی مشخص شد که پاره‌گفتارهای حاوی موارد مذکور دارای ساختارهای مختلف هستند و از نظر صرفی گاهی فرایند گسترش استعاری صورت می‌گیرد. در پاره‌گفتارهای حاوی استعاره، کنایه، شوخی و اغراق عموماً فرایند گسترش استعاری صورت می‌گیرد. همچنین مشخص شد که در طنزهای فارسی از ویژگی‌هایی نظیر هم‌آوایی، هم‌نوسیه‌گی، چندمعنایی و قیاس استفاده می‌گردد.

کلیدواژه‌ها: اصل همکاری گرایس، نقض اصل همکاری، تخطی از راهکارها، مکالمه، گفتار فارسی

زبانان.

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات پژوهش ۱

۱-۱ مقدمه ۲

۲-۱ طرح مسئله ۴

۳-۱ فرضیه‌ها ۵

۴-۱ اهمیت و هدف پژوهش ۵

۵-۱ تعریف کلیدواژه‌ها ۶

۶-۱ ساختار پژوهش ۷

۷-۱ جمع‌بندی ۸

فصل دوم: مروری بر مطالعات پیشین ۹

۱-۲-۱ مقدمه ۱۰

۲-۲-۱ مروری بر آثار پیشین ۱۱

۱-۲-۲ آثار زبانشناسان ایرانی ۱۱

۲-۲-۲ آثار زبانشناسان غیر ایرانی ۲۲

۱-۲-۲-۲ اصل ادب لیچ ۲۲

راهکار تدبیر ۲۲

راهکار گذشت ۲۳

۲۳	راهکار تأیید
۲۴	راهکار تواضع
۲۴	راهکار توافق
۲۴	راهکار همدردی
۳۶	۳-۲ جمع بندی

فصل سوم: چارچوب نظری و روش تحقیق ۳۹

۴۰	۱-۳ مقدمه
۴۱	۲-۳ کاربردشناسی زبان
۴۳	۱-۲-۳ اصل همکاری گرایس
۴۵	راهکار کمیت
۴۵	راهکار کیفیت
۴۶	راهکار ارتباط
۴۶	راهکار شیوه بیان
۴۷	۳-۳ عدم تحقق اصل همکاری گرایس
۴۷	۱-۳-۳ تخطی از راهکارها
۴۸	تخطی از راهکار کمیت
۵۰	تخطی از راهکار کیفیت
۵۲	تخطی از راهکار ارتباط

- ۵۲.....تخطی از راهکار شیوه بیان
- ۵۳.....۲-۳-۳ نقض عامدانه راهکارها
- ۵۶.....۱-۴-۳ تلویحات متعارف
- ۵۷.....۵-۳ بافت موقعیت
- ۵۹.....۶-۳ فرایندهای واژه‌سازی
- ۶۰.....۱-۶-۳ اشتقاق
- ۶۱.....۲-۶-۳ ترکیب
- ۶۲.....۳-۶-۳ ترخیم
- ۶۳.....۴-۶-۳ گسترش استعاری
- ۶۴.....۷-۳ نقش‌های زبانی
- ۶۵.....۱-۷-۳ دیدگاه انتقالی
- ۶۶.....۲-۷-۳ دیدگاه تعاملی
- ۶۷.....۸-۳ انواع جمله‌ها
- ۶۸.....۱-۸-۳ جمله‌های خبری
- ۶۸.....۲-۸-۳ جمله‌های پرسشی
- ۶۹.....۱-۲-۸-۳ جمله‌های پرسشی بله/خیر
- ۶۹.....۲-۲-۸-۳ جمله‌های پرسشی آزاد (wh-question)
- ۷۰.....۳-۲-۸-۳ جمله‌های پرسشی تناوبی

۷۱ ..... ۳-۸-۳ جمله‌های امری

۷۲ ..... ۳-۸-۴ جمله‌های تعجیبی

۷۳ ..... ۳-۹ کارکرد جمله‌ها

۷۴ ..... ۳-۱۰ روش انجام تحقیق

۷۶ ..... ۳-۱۱ جمع‌بندی

فصل چهارم: ارائه و تحلیل داده‌ها ۷۸

۷۹ ..... ۴-۱ مقدمه

۸۰ ..... ۴-۲ تجزیه و تحلیل داده‌ها

۸۰ ..... بخش اول: داده‌های ضبط شده از گفتار روزمره

۸۰ ..... ۴-۲-۱-۱ عدم رعایت راهکار کیفیت

۹۶ ..... ۴-۲-۱-۲ عدم رعایت راهکار کمیت

۱۰۷ ..... ۴-۲-۱-۳ عدم رعایت راهکار شیوه بیان

۱۱۴ ..... ۴-۲-۱-۴ عدم رعایت راهکار ارتباط

۱۲۰ ..... بخش دوم: داده‌های گردآوری شده از فیلم‌های فارسی

۱۲۰ ..... ۴-۲-۲-۱ عدم رعایت راهکار کیفیت

۱۲۷ ..... ۴-۲-۲-۲ عدم رعایت راهکار کمیت

۱۳۳ ..... ۴-۲-۲-۳ عدم رعایت راهکار شیوه بیان

۱۳۶ ..... ۴-۲-۲-۴ عدم رعایت راهکار ارتباط

بخش سوم: داده‌های گردآوری شده از پیامک‌ها و چت‌های فارسی ۱۳۹

۱-۳-۲-۴ عدم رعایت راهکار کیفیت ۱۳۹

۲-۳-۲-۴ عدم رعایت راهکار کمیت ۱۴۳

۳-۳-۲-۴ عدم رعایت راهکار شیوه بیان ۱۴۶

۴-۳-۲-۴ عدم رعایت راهکار ارتباط ۱۴۷

بخش چهارم: طنزهای گردآوری شده از مجلات طنز ۱۴۹

۳-۴ جمع‌بندی ۱۵۴

فصل پنجم: نتایج، کاربردها و پیشنهادها ۱۵۶

۱-۵ مقدمه ۱۵۷

۲-۵ نتیجه‌گیری ۱۵۷

۳-۵ کاربردهای تحقیق ۱۶۳

۴-۵ پیشنهادهایی برای مطالعات آتی ۱۶۳

فهرست منابع ۱۶۴

منابع فارسی ۱۶۴

منابع انگلیسی ۱۶۷

فصل اول

کلیات پژوهش

۱-۱ مقدمه

افراد روزانه از طریق مکالمه با یکدیگر ارتباط برقرار می‌کنند، پریدهام^۱ به نقل از مک آرتور^۲ بیان می‌کند که مکالمه اساسی‌ترین و رایج‌ترین وسیله زبانی جهت پیشبرد امور انسانی است (پریدهام ۲۰۰۱: ۱) و از دیدگاه پریدهام مکالمه به هر تبادل گفتاری متقابل گویند که بین دو یا چند نفر صورت می‌گیرد (همان: ۲). مکالمه فقط شامل زبان گفتاری می‌شود. ویژگی‌های زبان گفتاری با ویژگی‌های زبان نوشتاری بسیار تفاوت دارد، در نتیجه شیوه‌ها و ابزار تحلیل زبان گفتاری با زبان نوشتاری نیز بسیار متفاوت است. گفتار را باید در یک بافت اجتماعی مورد بررسی قرار داد زیرا این بافت اجتماعی است که مقصود شرکت کنندگان در یک مکالمه و ساختار آن را تعیین می‌کند. گرچه اکثر افراد از اصول و قواعد حاکم بر مکالمه بی‌اطلاع هستند، در طول روز با استفاده از آنها در مکان‌ها و موقعیت‌های مختلف با یکدیگر مکالمه می‌کنند و از این طریق مفاهیم مختلفی را به یکدیگر منتقل می‌کنند (همان). مسئله اصلی این است که چگونه سخنگویان شوخی‌ها، طعنه‌ها و اغراق‌ها و

1- Pridham, F
2- McArthur, T

بسیاری از مسائل دیگر در مکالمات روزمره را تلویحاً مطرح می‌کنند؟ چگونه با استفاده از عبارات ظاهراً بی‌معنی و یا نامربوط مفاهیم مورد نظر خود را بیان می‌کنند؟

پاول گرایس^۱ (۱۹۷۵) در پاسخ به این مسئله اصل چهارگانه ای با عنوان "اصل همکاری"^۲ مطرح کرد، او ادعا کرد که تمام شرکت کنندگان در مکالمه با فرض رعایت این چهار راهکار: کیفیت، کمیت، ارتباط و شیوه بیان منظور یکدیگر را بیان و دریافت می‌کنند؛ بدین معنا که اگر دو پاره‌گفتار پشت سر هم مطرح شوند باید دارای مفهوم مرتبط به هم باشند، اما مکالمات همیشه این‌گونه نیستند. وقتی گرایس واژه مکالمه را به کار می‌برد منظورش بسیار فراتر از چیزی است که در کاربرد متعارف از این واژه مراد می‌کند، منظور او از مکالمه همه انواع و واکنش‌های جمعی انسان است. از دیدگاه گرایس سخنگویان دو انتخاب پیش رو دارند: یا می‌توانند با رعایت این اصول مکالمه را پیش ببرند یا اینکه می‌توانند عمداً آنها را نقض کنند زیرا گرایس هم به این واقعیت واقف و معترف است که همه مکالمات از اصل همکاری و راهکارهای چهارگانه آن تبعیت نمی‌کنند و نقض عمدانه این اصل و راهکارهای مشتمل بر آن به تلویح^۳ می‌انجامد. از آنجا که این پژوهش از دیدگاه کاربردشناسی زبان انجام می‌شود در اینجا ضروری است به مقدمه‌ای کوتاه در مورد کاربردشناسی بپردازیم. کاربردشناسی شاخه‌ای از علم زبانشناسی است که به مطالعه معنای مورد نظر گوینده (یا نویسنده) و تعبیر و تفسیر آن توسط شنونده (یا خواننده) می‌پردازد. در کاربردشناسی به تحلیل منظور افراد از پاره‌گفتارها توجه می‌شود تا به معنای معنانشناختی واژه‌ها و عبارت‌ها. به عبارت دیگر کاربردشناسی مطالعه منظور و مقصود گوینده است. این مطالعه الزاماً تفسیر منظور افراد در یک بافت خاص و چگونگی تأثیر آن بافت بر پاره‌گفتار را نیز در بر می‌گیرد. در کاربردشناسی باید به این نکته توجه داشت که چگونه سخنگویان کلام خود را با در نظر

1- Paul Grice
2- cooperative principle
3- implicature

گرفتن مخاطب، مکان، زمان و شرایط حاکم سازماندهی می‌کنند (یول^۱: ۲۰۰۰: ۳). به عبارت دیگر کاربردشناسی به بررسی معنای ارتباطی یا کاربردشناختی، معنای بافتی و معنای نامرئی (مطرح نشده) می‌پردازد.

اصل همکاری گرایس تصریح می‌کند که در هر مرحله از مکالمه سهم خود را متناسب با هدف پذیرفته شده یا سمت و سویی از مکالمه که در آن قرار گرفته‌اید ایفا نمایید (یول ۲۰۰۰: ۳۷).

۱-۲ طرح مسئله

در مکالمه همیشه افراد منظور خود را به صورت مستقیم و شفاف بیان نمی‌کنند و گاهی برای بیان مفاهیم مورد نظر خود از تلویحات گفتاری، طعنه، شوخی، تناقض و لطیفه استفاده می‌کنند و ممکن است یکی از طرفین مکالمه سخنی را به دروغ مطرح کند یا تمایل به ادامه بحث نداشته باشد و یا به علت پر حرفی و گزافه‌گویی طرف مقابل را خسته کند. سؤال اصلی این پژوهش این است که تخطی یا نقض عامدانه اصول گرایس در مکالمه فارسی زبانان چه پیامدهایی دارد؟ چگونه عدم تحقق اصول گرایس منجر به ایجاد معنای ضمنی می‌شود؟ و چگونه فارسی زبانان این معنای ضمنی را در مکالمات روزمره خود درک می‌کنند؟ در این پژوهش موارد مذکور مورد بررسی قرار خواهد گرفت. به نظر می‌رسد که دلایل عمده بروز این مسائل در گفتار فارسی زبانان عدم تحقق یک یا چند راهکار از اصل همکاری است، که گاه غیرآگاهانه و غیرعامدانه است و گاه آگاهانه و عامدانه و این مسئله موفقیت در امر ارتباط متقابل را در بیشتر موارد با مشکل مواجه می‌کند.

در این پژوهش پنج سؤال مطرح می‌شود:

۱. پیامدهای نقض راهکار کیفیت در گفتار روزمره فارسی زبانان کدام است؟

۲. پیامدهای نقض راهکار کمیت در گفتار روزمره فارسی زبانان کدام است؟

۳. پیامدهای نقض راهکار شیوه بیان در گفتار روزمره فارسی زبانان کدام است؟

۴. پیامدهای نقض راهکار ارتباط در گفتار روزمره فارسی زبانان کدام است؟

۵. پاره‌گفتارهای حاوی دروغ، کنایه، طنز، اغراق، تمسخر و شوخی از نظر زبانشناختی چگونه قابل

توصیف هستند؟

۱-۳ فرضیه‌ها

برای پنج سؤال مطرح شده در بالا، پنج فرضیه در نظر گرفته می‌شود:

۱. نقض اصل کیفیت سبب دروغ گفتن، کنایه زدن، تمسخر، استعاره یا اغراق در ارتباط فارسی زبانان می‌شود.

۲. نقض اصل کمیت سبب پنهان‌کاری، عدم تمایل به ادامه بحث، توهین، تأکید بر موضوع بحث در ارتباط فارسی زبانان می‌شود.

۳. نقض اصل شیوه بیان سبب ابهام، تناقض و غافلگیر کردن مخاطب در ارتباط فارسی زبانان می‌شود.

۴. نقض اصل ارتباط جهت تغییر موضوع بحث و شوخی کردن در ارتباط فارسی زبانان می‌شود.

۵. پاره‌گفتارهای حاوی دروغ، کنایه، طنز، اغراق، تمسخر و شوخی را از لحاظ صرفی، نحوی و نقش‌های زبانی می‌توان توصیف کرد.

۱-۴ اهمیت و هدف پژوهش

تاکنون پژوهش‌های بسیاری در رابطه با اصل همکاری گرایس انجام گرفته است، اما این پژوهش

برخلاف پژوهش‌های پیشین که اصل همکاری گرایس را در بافت‌های متنی از قبیل تبلیغات بازرگانی، خبرهای

سینمایی و نمایش‌های دراماتیک مورد بحث قرار داده اند، به جنبه طبیعی‌تر و پررنگ‌تر اصل همکاری می‌پردازد و آن را در رابطه با گفتار روزمره فارسی زبانان مورد بررسی قرار می‌دهد. منظور از گفتار روزمره مکالمات عادی و ساده‌ای می‌باشد که از بیشترین بسامد در جامعه فارسی زبانان برخوردار است. بنابراین هدف این پژوهش آن است که مشخص شود نقض راهکارهای اصل همکاری گرایس چه پیامدهایی را در پی دارد و از لحاظ کاربردشناسی چگونه قابل توجیه می‌باشد.

۱-۵ تعریف کلیدواژه‌ها

الف) اصل همکاری گرایس: در هر مرحله از مکالمه سهم خود را متناسب با هدف پذیرفته شده یا سمت و سویی از مکالمه که در آن قرار گرفته‌اید ایفا نمایید (یول ۲۰۰۰: ۳۷)

ب) نقض اصل همکاری: زمانی می‌توان گفت اصل همکاری گرایس نقض شده است که گوینده بدانند شنونده معنای واقعی را نمی‌داند و تنها معنی ظاهری واژه‌ها را درک می‌کند. یعنی گوینده عامدانه معنای ضمنی گمراه کننده‌ای را القا می‌کند. نقض عامدانه راهکارها به دور از تظاهر است و کاملاً با هدف فریب دادن شنونده است. بدین معنی که گوینده عامدانه اطلاعات ناکافی ارائه می‌دهد، حرف‌های دروغین، بی‌ربط یا مبهم می‌زند و شنونده به اشتباه تصور می‌کند که گوینده بر اساس اصل همکاری عمل کرده است (کاتینگ^۱ ۲۰۰۲: ۴۰).

ج) تخطی از راهکارها: زمانی که سخنگویان از راهکارها پیروی نمی‌کنند، ولی از شنوندگان انتظار می‌رود که معنی و منظور ضمنی را درک کنند (کاتینگ ۲۰۰۲: ۳۷).

د) مکالمه: از دیدگاه پریدهام مکالمه به هر تبادل گفتاری متقابل گویندکه بین دو یا چند نفر صورت می‌گیرد (پریدهام ۲۰۰۱: ۲).

۱-۶ ساختار پژوهش

پژوهش حاضر مشتمل بر پنج فصل است، در فصل اول مقدمه‌ای کوتاه مبنی بر چگونگی کارکرد مکالمه، ساختار آن و اصل همکاری گرایس و همچنین مقدمه‌ای در مورد کاربردشناسی آورده شده است. سپس در ادامه فصل اول سؤالات تحقیق، فرضیه‌ها، اهمیت و هدف از پژوهش، تعریف کلید واژه‌ها و در انتها ساختار پژوهش بیان گردیده است. فصل دوم مروری اجمالی بر آثار پیشین محققین و دانشمندان ایرانی و غیر ایرانی در زمینه زبان فارسی و زبان‌های دیگر دارد که شامل کتاب‌های متعدد، پایان نامه‌ها و مقالات الکترونیکی در زمینه اصل همکاری گرایس و مفاهیم مرتبط با آن است و به کاربرد اصل همکاری در حوزه‌های مختلف زبان‌شناسی و علوم دیگر می‌پردازد. در فصل سوم مفاهیم و مبانی نظری مربوط به چارچوب نظری تحقیق که شامل اصل همکاری گرایس و راهکارهای آن اعم از کیفیت، کمیت، ارتباط و شیوه بیان، تخطی و نقض راهکارها و همچنین مبانی و مفاهیم نظری مرتبط با اصل همکاری گرایس که شامل تلویحات مکالمه‌ای و تلویحات متعارف است مطرح می‌گردد، علاوه بر این مفاهیمی در حوزه صرف، نحو و نقش‌های زبانی نیز مطرح می‌گردد و فرایندهای واژه‌سازی و انواع جملات نیز معرفی می‌گردند. فصل چهارم به تجزیه و تحلیل کیفی داده‌های جمع‌آوری شده می‌پردازد که شامل مکالمات ضبط شده روزمره فارسی زبانان، فیلم‌های فارسی، پیامک‌ها و طنزهای مستخرج از مجلات طنز می‌باشد. علاوه بر این ساختار طنزها و برخی از پاره‌گفتارهایی که در اثر نقض عامدانه یا تخطی از اصول گرایس بوجود آمده‌اند از نظر صرفی، نحوی و نقش‌های زبانی مورد توصیف قرار می‌گیرند تا ویژگی‌های آنها از نظر زبانشناختی مشخص شود. از آنجا که هدف این تحقیق توصیف پیامدهای نقض اصل همکاری می‌باشد، داده‌ها صرفاً مورد تحلیل کیفی قرار می‌گیرند و در فصل پنجم به نتیجه‌گیری بر اساس تجزیه و تحلیل داده‌ها، تأیید و رد فرضیه‌ها و در انتها به ارائه کاربردهای پژوهش حاضر و پیشنهادها در جهت تحقیقات بیشتر پرداخته می‌شود.

۷-۱ جمع‌بندی

در این فصل ابتدا مقدمه‌ای کوتاه مبنی بر چگونگی کارکرد مکالمه، ساختار آن، اصل همکاری گرایس و کاربردشناسی آورده شده است و سپس بیان مسئله، سؤالات پژوهش و فرضیه‌ها مطرح شدند و در ادامه به اهمیت پژوهش حاضر اشاره شد و تعاریف کلید واژه‌ها (اصل همکاری گرایس، نقض اصل همکاری، تخطی از راهکارها، مکالمه و ارتباطات فارسی زبانان) آورده شد و در بخش پایانی به ساختار کلی پژوهش اشاره گردید. فصل آینده به مرور آثار پیشینیان (زبان‌شناسان ایرانی و غیرایرانی) خواهد پرداخت.

فصل دوم

مروری بر مطالعات پیشین

۲-۱- مقدمه

در این پژوهش پیامدهای نقض اصل همکاری گرایس در مکالمات روزمره فارسی زبانان مورد بررسی قرار خواهد گرفت. به همین جهت در این بخش آثار پیشینیان (زبان‌شناسان ایرانی و غیر ایرانی) در زمینه پژوهش‌های مربوط به اصل همکاری گرایس در زبان فارسی و تحقیقات مرتبط مشابه در زبان‌های دیگر که شامل کتاب‌ها، مقالات، پایان‌نامه‌ها و منابع الکترونیکی هستند، آورده شده است. به همین منظور نگارنده به بررسی ۳۳ اثر پرداخته است که ۱۵ اثر متعلق به محققین ایرانی است و ۱۸ اثر متعلق به محققین خارجی است. لازم به ذکر است که به دلیل فارسی بودن زبان این پژوهش نگارنده ترجیح داده است که ابتدا به معرفی آثار محققین ایرانی بپردازد. گرچه تعداد آثار محققین خارجی بیشتر است و آنها اصل همکاری گرایس را در حوزه‌های علوم مختلف استفاده کرده‌اند و نظریه پردازی‌های آنها در این حوزه بیشتر بوده است. در میان آثار مطرح شده اصل ادب لیچ^۱، اصل ادب براون و لوینسون^۲ و نظریه ارتباط ویلسون و اشپربر^۳ از آثار دیگر مهم‌تر هستند.

1- Leech, G. N
2- Brown & Levinson
3- Wilson & Sperber

۲-۲- مروری بر آثار پیشین

۲-۲-۱ آثار زبانشناسان ایرانی

پیمانی (۱۳۷۶) در پایان نامه کارشناسی ارشد خود به بررسی تجزیه و تحلیل منظوره‌های ضمنی در مکالمات قرآن مجید می‌پردازد. در این پژوهش با این پیش فرض که در کلام علاوه بر القای مقاصد مصرح و اولیه، مقاصد ضمنی و ثانوی نیز القا می‌شود، به بررسی مقاصد ضمنی و ثانوی مکالمات قرآنی پرداخته است. در این تحقیق نخست فهرستی از مکالمات موجود در قرآن به دست داده شده است، سپس با استفاده از دو اصل همکاری و ادب به بررسی معانی دوم مکالمات قرآنی پرداخته شده است. گرایس که برای اولین بار اصل همکاری را ارائه نمود، معتقد است، نقض چهار راهکار کیفیت (صداقت و حقیقت‌گویی)، کمیت (به اندازه کافی سخن گفتن)، ارتباط (مربوط‌گویی) و شیوه بیان (روشن، منظم و موجز گویی) باعث به وجود آمدن معانی دوم می‌شود. لیچ که اصل ادب مورد بحث در این تحقیق به او تعلق دارد، رعایت راهکارهای محافظه کاری، گذشت، تأیید، شکست نفسی، توافق، همدردی، کنایه، جاذبه و بعضی اوقات صحبت گشایی و متلک را علت استفاده سخنگویان زبان از معانی ضمنی می‌داند. در این تحقیق مشخص شد که بیشترین مورد از موارد نقض اصول گرایس در مکالمات قرآنی در راهکار کمیت و کمترین آنها در راهکار شیوه بیان است. بیشترین موارد رعایت اصل ادب در راهکارهای جاذبه و کنایه بوده است و هیچ موردی برای راهکارهای گذشت، صحبت گشایی و متلک به چشم نمی‌خورد.

لطفی (۱۳۸۰) در پایان نامه کارشناسی ارشد خود به تجزیه و تحلیل منظوره‌های ضمنی در قرآن مجید بر اساس اصل همکاری گرایس پرداخته است. این تحقیق به بررسی منظوره‌های ضمنی و معانی دوم در قرآن مجید و همچنین به بررسی و تحلیل چگونگی بهره‌گیری کاربران زبان از معانی تلویحی و ضمنی آیات قرآن می‌پردازد که بدین منظور مکالمات موجود در بیست جزء آیات قرآن مجید بر اساس اصل همکاری گرایس مورد بررسی قرار گرفته است. نگارنده نتیجه گرفته است که بیشترین موارد نقض میان اصول چهارگانه در مکالمات